

skrbela le za prispevke, ki osvetljujejo nemško-avstrijske, italijansko-avstrijske, angleško-avstrijske, francosko-avstrijske in ameriško (ZDA)-avstrijske odnose. Zanimivi so vsi štirje prispevki zadnjega tematskega sklopa, ki govori o *Identiteti in spominu*, in sicer zaradi možnosti primerjave, saj se vsaka družba sooča z zelo podobnimi vprašanji. Julia Köstenberger razpravlja o tematiki *12. november - spominski dan republike. Izgubljen državni praznik*. Dejansko se dan nikoli ni vtisnil v spomin prebivalstva. Na Koroškem je na primer *Koroški Slovenec* vselej pisal o tem, da se dneva spominjajo domala le Slovenci, medtem ko Nemce spominja na prepoved "anšlusa". To sicer ni povsem korektno, vendar je tako pač zaznaval vedenje sodeželanov ta slovenski manjšinski list. O avstrijskih simbolih (zastava, grb, himna, državni praznik) piše Peter Diem (str. 585-597). Ob njegovih kritičnih ugotovitvah na račun oblikovalcev simbolov in parlamentarne uzakonitve teh simbolov se bo gotovo marsikdo nasmehnil. Smeh pa bo pošel vsakemu, ki bo pozorno prebral prispevek Manfreda Zollingerja "*L'Autriche, c'est moi?*" *Georges Clemenceau, nova Avstrija in nastanek nekega mita* (str. 621-632). Avtor nazorno opisuje, kako je izrek "*L'Autriche c'est qu'il reste*", ki ga pripisujejo francoskemu politiku, ne da bi našli za trditev doslej verodostojni vir, "zašel" v neštete razprave, kako so ga ob raznih priložnostih funkcionalizirali politiki in kako je iz vsega končno nastal mit. Tematski sklop prinaša še krajšo razpravo Ernsta Bruckmüllerja z naslovom *Mala država Avstrija - Odklanjanje in (postopna) akceptanca*.

V knjigi najdemo nekaj fotografskega gradiva, ki utrjuje že uveljavljeno sliko o Avstriji. Zanimivejše so seveda reprodukcije karikatur in volilnih plakatov, ki jih ne najdemo v vsaki zgodovinski knjigi ali vsakem učbeniku. Obširen zbornik ponuja zanimivo branje strokovnemu občinstvu. Iz njega pa bo lahko črpal prve informacije tudi manj poučen bralec, ki bi mu seveda ustrezna kazala in izbrana literatura olajšali nadaljnje branje in izobraževanje.

Avguštin Malle

Barbara N. Wiesinger, Partisaninnen. Widerstand in Jugoslawien (1941-1945) (= L'Homme Schriften 17). Böhlau, Wien - Köln - Weimar, 2008, 176 strani, ilustr.

Barbara Wiesinger v razpravi govori o vlogi ženske v jugoslovanskem narodnoosvobodilnem boju. V nemškem jezikovnem prostoru je bil antifašistični odpor žensk "odkrit" šele v osemdesetih letih dvajsetega stoletja, in to predvsem po feministično naravnanih raziskovalkah. To je bil tudi čas, v katerem se je vedno bolj uveljavila metoda biografskega intervjuja (*lebensgeschichtliches Interview*). Posneta in objavljena je bila vrsta pogovorov z bolj znanimi odpornicami.¹ Tudi v socialistični Jugoslaviji so bile, kot povzema Wiesingerjeva, pretežno napisane kratke biografije, ki naj bi ženske stilizirale kot narodne heroinje. V začetku devetdesetih

¹ Karin Berger, Elisabeth Holzinger, Lotte Podgornik, Lisbeth N. Trallori (ed.): *Der Himmel ist blau. Kann sein. Frauen im Widerstand. Österreich 1938-1945*. Wien 1985, str. 122-165; Ingrid Strobl: *"Sag nie, du gehst den letzten Weg."* *Frauen im bewaffneten Widerstand gegen Faschismus und deutsche Besatzung*. Frankfurt/Main 1989, str. 74-104.

let pa je prišlo v (nemškojezikovni) vojaški in vojnozdgovinski znanosti do menjave paradigem: predmet raziskovalnega zanimanja so vedno bolj postali socialni in kulturni vzroki, oblike in posledice vojn. Ta prelomnica je Wiesingerjevi nudila priložnost, da je obrnila svoj pogled na vlogo žensk v oboroženem odporniškem boju. Onstran heroizirajočih prikazov tako stopijo v ospredje banalnosti vojnega vsakdana žensk ter iskanje in analiza spominov nanje. Objavljena knjiga temelji na skrajšani in predelani disertaciji Wiesingerjeve na salzburški univerzi iz leta 2005, ki je bila nagrajena z Herbert-Steinerjevo nagrado.²

Pomembni fondii virov so bili avtorici omejeni, saj ni dobila dostopa do relevantnih beograjskih arhivov. Zato je uporabila pomembne edicije virov³ in obsežen fond tiska odporniškega gibanja. Med vojno je izhajalo 28 časopisov, ki naj bi eksplicitno nagovarjali, mobilizirali in ideološko vplivali na ženske. Nadalje je Wiesingerjeva uporabila pisne spomine aktivistk upora ali take, ki so o njih govorili, sama je vodila 13 biografskih pogovorov ter štiri izčrpne pogovore z ženskami, ki so bile aktivno vpletene v odpor. Prav za analizo individualnih vojnih izkušenj in spominov na vojno so ta "subjektivna spominska pričevanja" neizogibno potrebna. Wiesingerjeva tudi ni prezrla partizanskih pesmi, ki so oblikovale identiteto. Diferencirana analiza pregledanih virov poleg tega opozarja na avtoričin tematsko in jezikovno izčrpen študij literature.

V uvodnem poglavju avtorica razpravlja o aktualnem položaju znanosti na področju "gender" zgodovine, vojnega zgodovinopisja in zgodovine odpora ter o zvrsteh virov, ki jih uporabljajo. V drugem poglavju sledi kratek, vendar zelo diferenciran pregled o vojni v Jugoslaviji od 1941 do 1945. Jasno in osredotočeno opisuje pot v vojno in radikalen izbris Slovenije ter ljudomrzno raznarodovalno in uničevalno politiko zasedbenih režimov in ustaškega režima. Prikazuje teror okupatorjev, vendar prav tako ne pozabi omeniti represalij partizanske vojske in nasilja, ki ga je le-ta izvajala proti civilnemu prebivalstvu. Vendar z razliko od publikacij, ki so izšle v zadnjem času, Wiesingerjeva izrecno opozarja na razmerje med vzrokom in posledico, na nasilje in protinasilje. V tem kratkem prikazu nadalje opisuje vlogo KPJ v odporu in prihaja do sklepa, da je KPJ avgusta 1942 sicer prevzela vodenje znotraj odporniškega gibanja, da pa niso bili vsi aktivni v odporu pripadniki KPJ. Istovetenje odpora in KPJ, kot je bilo v zadnjem času zopet uveljavljeno, je zaradi tega nedopustno.

V tretjem poglavju se avtorica končno približuje vlogi žensk v antifašističnem odporu. Uvodoma se spoprime z njeno nepopolno obravnavo v (nemškem kot jugoslovanskem) zgodovinopisju in pri tem zelo kritično govori o zgodovinopisju v socialistični Jugoslaviji. Naslednja analiza se giba v treh omenjenih sklopih in se ne omejuje le na tiste ženske, ki so bile aktivne v oboroženem odporu, kot to napačno nakazuje naslov knjige; glede na to ni izbira glavnega naslova za knjižno izdajo disertacije ravno posrečena; sprejemljivejši je naslov predložene disertacije, ki govori o "ženskah v jugoslovanski narodnoosvobodilni vojni".

Zelo temeljito obravnava deloma skrajno različne družbene tradicije znotraj Jugoslavije, ki so vodile do zelo heterogenih oblik sodelovanja žensk v odporu.

² Barbara Wiesinger: "... denn die Freiheit kommt nicht von alleine." Frauen im jugoslawischen 'Volksbefreiungskrieg' 1941-1945. Salzburg, univ., disertacija 2005.

³ Zbornik dokumentata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, Beograd 1949-1982; Zbornik dokumenata i podataka sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, Beograd 1952-1969.

Udeležba žensk pri oboroženih enotah za razliko od propagandnega prikaza ni bila povsod dobrodošla in sprejeta. Še najbolj so bile ženske v skladu s svojo tradicionalno pričakovano vlogo v svojem angažmaju kot bolničarke in zdravnice. To je bila pogosto edina odprta pot za ženske, ki niso hotele ali mogle ostati v civilnem odporu. V številnih primerih so bile ženske proti svoji volji prisiljene, da delujejo v saniteti. Tej posebni skupini je namenjeno četrto poglavje. Wiesingerjeva na temelju dokumentov vrhovnega partizanskega sanitetnega vodstva prikazuje, kako zelo so bile ženske tudi v tem primeru diskriminirane in izkoriščane. V številnih primerih so bile nezadostno opremljene in pri oskrbi s prehrano zapostavljene. Dokumenti jih občasno označujejo kot "material". In vendar je bil krvni davek žensk v saniteti ogromen. Od šolanih bolničark jih je padlo okoli petdeset odstotkov (str. 49). Kljub njihovem pomenu za nadaljnji obstoj in za bojno usposobljenost narodnoosvobodilne vojske se je status bolničark glede na njihove pravice in obveznosti bistveno razlikoval od onega oboroženih bork in borcev. Propaganda pa prikazuje povsem drugačno sliko.

Peto poglavje je namenjeno borkam. Angažiranje žensk je bilo - tudi v narodnoosvobodilni vojski - vseskozi sporno, in to ob dejstvu, da ženske v bojnih enotah tudi v Jugoslaviji niso bile nekaj povsem novega. V prvi svetovni vojni je na primer propaganda osrednjih sil stilizirala srbske vojakinje v strah zbujačo "ligo smrti". Za svoje zasluge so bile celo odlikovane (str. 65). Njihovo dosledno prekoračenje tradicionalnih norm pa je privedlo do tega, da so srbske vojakinje naglo spet izginile iz kolektivnega spomina. Tradicionalne norme in konvencije so prekoračile tudi tiste ženske, ki so vstopile v narodnoosvobodilno vojsko. Pogosto so doživele nasilje (preganjanje, posilstva, masakri) okupatorjev in kolaborantov, ki je pri njih vzbudilo misel, da bi se morale same braniti. Wiesingerjeva opozarja na različne načine sprejemanja žensk v posameznih območjih Jugoslavije, ki niso vedno ustrezali navodilom vodstva partije in prikazom v propagandi. Šele po ostrih odzivih Antifašistične fronte žena (AFŽ) je bilo od jeseni 1942 v borčevskih enotah več žensk.

V šestem poglavju se avtorica približuje konkretnemu vojnemu vsakdanu partizank. V spominih ženske zelo pogosto govorijo o naporih in odrekanju, kar v njihovih pripovedih prevladuje prav tako kot spominjanje na solidarnost. Pogosto pa imamo v zadnjem primeru lahko opraviti tudi z reprodukcijo slik propagande. Wiesingerjeva išče prelome v pripovedih žensk, išče stranske stavke, ki niso konformni z normiranim kolektivnim spominom. Tu pa najdemo vsekakor tudi namige na izkušnje izključevanja in nasilja znotraj odporniškega kolektiva. Na splošno pokaže, kako močno so tradicionalne zamisli vlog obvladovale tudi vsakdan odporniških vojaških enot. Tako je bilo na primer ženskam v nekaterih enotah prepovedano nositi hlače.

V zaključnem poglavju avtorica razpravlja o pogosto navidezni povezavi "odpor in emancipacija". Tudi v tem poglavju dešifrira dobro poznane slike in opozarja, da je odpor žensk možno interpretirati ne toliko kot dejanje osvoboditve, temveč bolj kot dejanje samoobrambe. Ženske v svojem odporu niso bile samostojne, temveč instrumentalizirane s strani narodnoosvobodilne vojske. Avtorica v tej zvezi omenja omejitve delovanja AFŽ, ki je do 1944 delovala kolikor toliko avtonomno in jo je KPJ potem podvrgla močnejšemu partijskemu nadzoru, leta 1953 pa se je AFŽ po navodilu Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije razpu-

stila (str. 41-45). Tudi poveljna propagandna povezava med junaškim odporom žensk in iz tega zraščeno enakopravnostjo je bila manj znamenje napredka, temveč je izvirala bolj iz navidezne potrebe po legitimaciji družbenopolitičnega soodločanja žensk (str. 131-134). Wiesingerjeva v svoji razpravi nedvoumno ugotavlja, da v danih pogojih narodnoosvobodilnega boja ni mogoče govoriti o emancipaciji žensk.

Dodatek poleg kazala oseb in krajev ter seznama virov in literature vsebuje še kratke biografije žensk, s katerimi se je avtorica pogovarjala. Za bralce nemškega jezikovnega prostora je koristen tudi obširen seznam kratic. Razprava, ki je po obsegu (176 strani) majhna, a vsebinsko zelo bogata, vsebuje poleg tega vrsto ilustracij, na katere avtorica navezuje v svoji analizi.

Brigitte Entner

Biti direktor v času socializma: med idejami in praksami. Ur.: Jurij Fikfak, Jože Prinčič, s sodelovanjem Jeffreya D. Turka. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2008, 280 strani (Opera ethnologica Slovenica)

Knjiga *Biti direktor v času socializma - med idejami in praksami* je nastala kot plod raziskovalnega projekta *Habitus slovenskega podjetnika med 1960 in 1991*, v katerem so sodelovali zgodovinar dr. Jože Prinčič, etnolog dr. Jurij Fikfak, kulturna antropologinja dr. Tatiana Bajuk Senčar in raziskovalec s področja ekonomije dr. Jeffrey David Turk. V okviru omenjenega projekta so raziskovalci opravili obširne intervjuje z izbranimi direktorji uspešnih slovenskih podjetij v času socialistične Jugoslavije, dr. Prinčič pa je poskrbel za zgodovinsko analizo obravnavanih podjetij in širšega družbeno-politično-gospodarskega zgodovinskega konteksta, v katerem so ta delovala.

Raziskovalci so bili pri svojem delu osredotočeni zlasti na razmerje med sistemom in posamezniki - direktorji ter na vlogo obojih pri gospodarskih odločitvah. Na eni strani so jih zanimali notranji vzgibi, po katerih so se direktorji odločali ter krmarili med (tržnimi) potrebami podjetja in zahtevami sistema, med socializmom in kapitalizmom (s katerim so v stik prihajali zlasti pri izvozu svojih izdelkov). Raziskali so, kako so si direktorji in njihovi sodelavci pridobivali potrebna znanja, kako so doživljali kontekst, znotraj katerega so delovali, in sami sebe, kakšen je bil pomen ideologije v njihovem notranjem doživljanju itd. Na drugi strani so v središče svojega zanimanja postavili tudi odnos oblasti in vodilnih partijskih ideologov do direktorjev osebno in do direktorske vloge na splošno, način vmešavanja politike v vodenje podjetij, način imenovanja novih direktorjev, ocenjevanja njihovega dela itd.

Knjiga je razdeljena na 12 poglavij. Vsakega od njih je napisal drug avtor in vsako od njih se obravnavane tematike loteva s svojega zornega kota, pri čemer je največji delež napisanega prispeval dr. Prinčič.

V uvodnem poglavju z naslovom *Direktorji med socializmom in kapitalizmom* dr. Fikfak bralca seznanja z osnovnimi idejami knjige ter predstavi interdisciplinarno metodologijo raziskave. Ogradnje raziskovanja je predstavljala historio-